

OPPONENSI VÉLEMÉNY

a Magyar Tudományos Akadémia doktora tudományos cím elnyerésére benyújtott
doktori műről

Szerző: Király Miklós

A doktori mű címe: *Nemzetközi adásvétel és jogegységesítés. Kollíziós és anyagi jog – kölcsönhatás, verseny, együttélés*

Kiadás: Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2022

Terjedelem: 325 oldal

Tudományterület: jogtudomány, a IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya illetékességi körében, azon belül állam- és jogtudományi relevanciával.

Címzett: a Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya illetve az illetékes doktori bizottság részére.

I. A bírálat tárgya és az értékelés kiindulópontjai

Király Miklós MTA doktori műve a nemzetközi adásvétel és a jogegységesítés összefüggésrendszerét vizsgálja oly módon, hogy egyetlen analitikai keretben kapcsolja össze a kollíziós jogi jogegységesítés és az anyagi jogi unifikáció problémakörét. A kötet bibliográfiai adatai szerint 2022-ben jelent meg az ELTE Eötvös Kiadónál, 325 oldalon, és három, egymással szorosan összefüggő kérdéskört fog át: a nemzetközi magánjog egységesítését, az egységes anyagi szerződési jog megteremtésére irányuló törekvéseket, valamint e két normavilág érintkezési mezőjét, kölcsönhatását és versenyét.

A doktori mű témája kétségkívül a nemzetközi kereskedelmi és szerződési jog egyik legnagyobb elméleti és gyakorlati jelentőségű kérdését érinti. A jogegységesítés klasszikus dilemmája – vajon a nemzetközi magánjog kollíziós technikája vagy az egységes anyagi jog kínál-e adekvátabb megoldást a határokon átnyúló magánjogi viszonyok számára – nem új keletű, ugyanakkor a globalizált kereskedelem, az európai integráció és a nem állami normák előretörése következtében ma is kifejezetten időszerű. E körülmény önmagában még természetesen nem tesz doktori rangúvá egy művet. Ahhoz az szükséges, hogy a szerző ne csupán ismertesse az ide kapcsolódó forrásokat és vitákat, hanem új szintézist hozzon létre, önálló tudományos tételeket fogalmazzon meg, és a feldolgozott anyag felett olyan szerzői kontrollt gyakoroljon, amely túlmutat az összefoglaláson. Az MTA doktori eljárási szabályzata és a IX. Osztály ügyrendje szerint éppen ez a vizsgálat központi szempontja: a kérelmező tudományos munkássága és doktori műve alapján megállapítható-e a tudományterület jelentős eredeti gazdagítása, valamint a doktori mű bírálati alkalmassága.

Megítélésem alapján a válasz igenlő. Ugyanakkor a doktori opponencia logikájának megfelelően nem elegendő a méltatás, hiszen a feladatom nem ünnepi recenzió készítése, hanem a mű tudományos súlyának, eredetiségének, szerkezeti fegyelmének, módszertani koherenciájának és esetleges gyengébb pontjainak feltárása. Az alábbi vélemény előbb a mű legfontosabb eredményeit és erényeit rögzíti, majd külön blokkban fejtem ki a kritikai észrevételeket, végül kérdéseket fogalmazok meg a szerzőhöz és összegzem formális állásponomat.

II. A mű tárgya, szerkezete és tudományos vállalása

A szerző a jogi sokszínűségekre adható lehetséges válaszokat vizsgálja a szerződési jog területén, azon belül elsősorban a nemzetközi adásvétel jogán keresztül. Egyrészt a szerződésekre alkalmazandó jogot meghatározó nemzetközi magánjogot és annak egységesítési törekvéseit elemzi, másrészt az egységes anyagi szerződési jog megteremtésére irányuló kísérleteket, ideértve a nemzetközi egyezményeket és a soft law instrumentumokat, harmadrészt pedig a két szabályozási technika közötti kapcsolatokat és határfelületeket kutatja. A mű központi kérdése ennek megfelelően nem a nemzetközi adásvétel valamely részletproblémája, hanem a kollíziós és anyagi jogi jogegységesítés viszonya mint önálló elméleti és gyakorlati probléma.

A mű felépítése ezt a problematikát tudatosan követi. A Bevezetést követő második fejezet a kollíziós jogegységesítés forrásait tárgyalja – az 1955-ös és 1986-os Hágai Egyezményt, a Római Egyezményt és a Róma I. rendeletet, a mexikóvárosi egyezményt és a Hágai Alapelveket –, míg a harmadik fejezet az anyagi jogi unifikáció termékeire koncentrálna, így az UNIDROIT korai tervezeteire, az 1964-es Hágai Egyezményekre, a Bécsi Vételi Egyezményre, az UNIDROIT Alapelvekre és a CESL-tervezetre. A műből az is világosan kitűnik, hogy a szerző a vizsgálódás körét ennél is tágabbra nyitja: utal az Európai Szerződési Jog Alapelveire, a Közös Referenciakeretre és még az amerikai UCC-re is. Ez nem pusztán impozáns forrásgazdagságot jelent, hanem azt a módszertani döntést, hogy a jogegységesítés két „univerzumát” nem elszigetelten, hanem egymást átható normatív mezőkként kell szemlélni.

A mű egyik legnagyobb vállalása tehát éppen az, hogy a nemzetközi magánjogot és az egységesített anyagi jogot közös gondolati keretben vizsgálja. Ez a magyar tudományos irodalomban újszerű, a jogrendszerek különbözőségét elfogadó, összebékíteni kívánó kollíziós jog kerül „házasításra” a különbségek megszüntetésére törekvő anyagi jogi unifikációval. Ez a vállalás önmagában doktori rangú ambíciót jelez, mert nem egyetlen normakomplexum kommentálására szorítkozik, hanem eltérő szabályozási technikák összehasonlító, történeti és dogmatikai integrációjára törekszik.

III. A doktori mű fő erényei és kiemelkedő tudományos értékei

1. A tárgyválasztás súlya és eredetisége

A monográfia elsődleges érdeme a témaválasztás tudományos komplexitása és súlya. A nemzetközi adásvétel jogának elemzése a magyar szakirodalomban eddig túlnyomórészt kommentárjellegű, részletproblémákra irányuló vagy egyetlen forráscsoportra koncentrálna feldolgozásokban jelent meg. Király Miklós ettől eltérően a szabályozási technikák közötti viszonyt helyezi középpontba és nem csupán azt kérdezi, hogy mit mond a CISG vagy a Róma I. rendelet, hanem azt, hogy a kollíziós jog és az egységesített anyagi jog miként viszonyul egymáshoz rendszerszerűen. Ezzel a szerző a nemzetközi magánjog és a nemzetközi szerződési jog határán fekvő egyik legfontosabb elméleti problémát teszi a vizsgálat tárgyává.

2. Magas szintű történeti és összehasonlító módszer

A szerző tudatosan vegyíti a történeti és összehasonlító módszert, és közel egy évszázad jogegységesítési eredményeit dolgozza fel. Ez módszertanilag különösen értékes, mert a nemzetközi magánjog és az anyagi jogi unifikáció mai állapota csak akkor érthető meg, ha a szerző a kodifikációs előzményeket, a kompromisszumos megoldásokat, a jogpolitikai motivációkat és a különböző jogi kultúrák eltérő hozzájárulásait is elemzi. A mű nem pusztán

horizontálisan széles, hanem vertikálisan is mély. Nemcsak sok forrást használ fel, hanem azok történeti rétegzettségét és funkcionális jelentését is bemutatja.

3. A klasszikus magyar jogtudomány integrálása

A könyv a klasszikus magyar jogi kultúra nagy alakjainak – Balla Ignácnak, Eörsi Gyulának, Kuncz Ödönnek, Szászy Istvánnak, Szladits Károlynak – gondolatait szervesen építi be az elemzésbe. A magyar jogtudományban a nemzetközi magánjog és a kereskedelmi jog hagyományának újraolvasása önmagában is tudományos teljesítmény, különösen akkor, ha az nem muzeális visszatekintésként, hanem a jelenlegi dogmatikai problémák megértését segítő értelmezési keretként jelenik meg. A szerző ezzel azt bizonyítja, hogy nemcsak a kortárs nemzetközi szakirodalomban tájékozott, hanem a magyar jogtudomány saját történeti mélységeit is képes produktívan alkalmazni.

4. A kollíziós és anyagi jogi unifikáció viszonyának újraértelmezése

A mű legfontosabb tudományos teljesítményének azt tartom, hogy a kollíziós és anyagi jogi jogegységesítést nem hierarchikus vagy helyettesítő viszonyként ábrázolja, hanem sokkal összetettebb kölcsönviszonyként. A szerző azt vizsgálja, vajon elegendő-e a viszonyok leírásához annak az általános elvnek a rögzítése, hogy az egységes anyagi jog mint ideális megoldás elsőbbséget élvez az egységes kollíziós joggal szemben. Már a kérdésfeltevés is jelzi a mű eredetiségét, hiszen nem magától értetődő „igazságként” kezeli az anyagi jogi unifikáció „felsőbbrendűségét”, hanem kritikailag szemléli ezt a gyakran hangoztatott tételt. A könyv a két normavilág kapcsolatának elemeit, formáit és módozatait mutatja be, vagyis a szerző tudatosan szakít az egyszerűsítő lineáris modellekkel.

5. Kommentárértékű dogmatikai elemzések

A mű több ponton kommentárjellegű mélységben elemzi a hatályos jogforrásokat. Kiemelhető a CISG 28. cikkének, a természetbeni marasztalás kérdésének vagy a jogválasztás és a nem állami normák választhatóságának vizsgálata. A szerző történeti, nyelvtani, teleologikus és összehasonlító értelmezési módszerekkel old fel konkrét dogmatikai problémákat. Ezért a monográfia túlmutat a tudományos szintézisen, és a gyakorlati jogalkalmazás számára is irányadó monografikus mélységű tudásanyagot hoz létre. Ez különösen nagy érték olyan területen, ahol a hazai bírósági gyakorlat, a választottbíráskodás és a nemzetközi joggyakorlat párbeszéde állandó dogmatikai tájékozódást igényel.

6. Szerkezeti fegyelem és szintézisképző erő

A fejezetek végén található összefoglaló bekezdések segítik a sokrétű anyag koherens feldolgozását. Ez fontos szerzői erény. Egy 325 oldalas, több jogforráscsoportot, történeti korszakot és dogmatikai szintet átfogó monográfia esetében a legnagyobb veszély a szerkezeti széttartás. Megítélésem szerint a szerző képes kézben tartani a hatalmas ismeretanyagot, és a „nagy képet” nem hagyja feloldódni és elveszni a részletekben. Ez egy doktori mű esetében különösen kiemelendő erény, mert a MTA doktori szint egyik ismérve éppen az, hogy a szerző nem vész el a kutatott anyagban, hanem új rendet teremt benne.

IV. Néhány kritikai észrevétel

Az opponensi feladat megköveteli, hogy a mű elismerése mellett azokra a pontokra is rámutassak, ahol vitára ösztönző vagy továbbgondolást igénylő kérdések merül(het)nek fel. Az alábbi észrevételek nem a mű jelentőségét csökkentik, hanem éppen tudományos mélységét támasztják alá.

1. A tárgyi fókusz előnye és módszertani korlátja

A könyv az adásvételt választja elemzési középpontjául. Ez jogdogmatikailag kiváló döntés, mert a nemzetközi adásvétel a kollíziós és anyagi jogi unifikáció leginkább „kitisztult” és legjobban dokumentált metszéspontja. Ugyanakkor opponensként fel kell tennem a kérdést: vajon a szerző által levont általános következtetések mennyiben alkalmazhatók más szerződéstípusokra. Az adásvétel klasszikus, viszonylag standardizálható szerződés. A modern kereskedelmi és digitális gazdaságban azonban a szolgáltatási, platformalapú, licencszerződési vagy hosszú távú együttműködési konstrukciók mindinkább dominánssá válnak. A hiba biztosan az én olvasatomban rejlik, de nem teljesen világos számomra, hogy a szerző a nemzetközi adásvételt modellterületként kezeli-e, vagy a következtetéseit a szerződési jog egészére is kiterjeszti. Ez a pontosítás a doktori tézisek általánosíthatósága szempontjából fontos lenne.

2. A soft law és a rules of law státuszának normatív tisztázatlansága

A mű egyik modern és kétségkívül aktuális vonása a nem állami normák, soft law instrumentumok és principles-ek szerepének hangsúlyozása. A szerző figyelmet fordít az ilyen „újfajta eszközökre”, és ezekkel kapcsolatban egy érdekes kérdés is felmerül, nevezetesen a nem állami jogok választhatósága. Ez helyes és fontos problémafelvetés. Mégis, opponensként azt mondanám, hogy e téma kezelése különösen nagy dogmatikai precizitást igényel. A rules of law jelensége nem pusztán gyakorlati rugalmassági kérdés, hanem a normativitás, a kikényszeríthetőség, a legitimáció és a kollíziós elmélet alapvető dilemmáit érinti. Számomra nem látszik kellő bizonyossággal, hogy a szerző ezen nem állami normák státuszát végső soron milyen fogalmi rendszerben helyezi el: kvázi-jogként, szerződéses inkorporáció útján érvényesülő szabályegyüttesként, vagy a klasszikus kollíziós jog alternatívájaként. Egy ilyen mélyen elemző monográfiában javasolt lenne e kérdés még explicitebb elméleti lezárása.

3. A sikeres jogegységesítés mércéjének hiánya

A műben a szerző felteszi azt a kérdést, hogy mennyire hatékony és eredményes a kollíziós jogi és az anyagi jogi jogegységesítés, külön-külön és összegzett hatásukban. Ez kiváló kérdés, de módszertani veszélyt is rejt magában. Az eredményesség ugyanis többféleképpen érthető: ratifikációs siker, gyakorlati alkalmazhatóság, előreláthatóság, dogmatikai koherencia, nemzetközi elfogadottság, gazdasági hasznosság vagy jogpolitikai legitimáció szerint. Nem teljesen világos számomra, hogy a szerző ezek közül melyiket tekinti elsődlegesnek, vagy éppen tudatosan többdimenziós kritériumrendszerrel dolgozik-e. Ha utóbbi, akkor ennek hangsúlyosabb kifejtése volna kívánatos. Ellenkező esetben fennáll a veszélye annak, hogy a „siker” fogalma inkább benyomásjellegű marad, mintsem analitikailag szilárd mérce.

4. Fogyasztói dimenzió: mellékszál vagy jövőbeli főirány?

A mű a fogyasztói ügyleteket is felveti, mint olyan területet, ahol a jogválasztás lehetősége és az objektív kapcsoló szabályok önmagukban talán nem nyújtanak kielégítő választ. Véleményem szerint ez az egyik legígéretesebb iránya a monográfiának. A modern szerződési jog egyik kulcskérdése ugyanis éppen az, hogy a klasszikus nemzetközi kereskedelmi megoldások mennyiben tarthatók fenn a tömeges, digitalizált platformokon keresztül zajló, aszimmetrikus, fogyasztói dimenziójú ügyletekben. Számomra nem egyértelműen eldönthető, hogy a könyv ezt a problémát központi strukturáló elemként kezeli-e, vagy inkább kivételként tárgyalja. Opponensként úgy látom, hogy a mű jövőbeli szakmai befogadása szempontjából meghatározó lenne, ha a szerző e kérdésben erőteljesebb állítást fogalmazna meg.

5. A normatív alapállás részleges rejtettsége

A könyv alcíme – *kölcsönhatás, verseny, együttélés* – sejteti, hogy a szerző nem a teljes jogegység normatív programját tekinti végcélnek, hanem inkább a szabályozási technikák pluralista együttélését vizsgálja. Ez tudományosan védhető és modern álláspont. Ugyanakkor az a benyomásom, hogy a szerző végső normatív alapállása részben rejtett marad. Vajon a pluralizmus – vagyis a különböző normaforrások és technikák együttélése – nála önérték, vagy inkább csak pragmatikus állapotleírás? Vajon a kollíziós jog megőrzése elvi jelentőségű, vagy csak addig fontos, amíg az anyagi jogi egységesítés nem teljes? Véleményem szerint ez a kérdés azért lényeges, mert a doktori disszertációk egyik fokmérője nem csupán a feldolgozás színvonala, hanem az is, hogy a szerző vállalja-e saját elméleti álláspontját kellő egyértelműséggel. E téren opponensként valamelyest erőteljesebb tézismeghatározást javasolnék.

6. A terjedelmi gazdagság és a koncentráció dilemmája

Ahogy már említettem a 325 oldalas terjedelem és a feldolgozott forrásanyag impozáns. Ám éppen ez vet fel bennem egy kérdést: a mű minden részében azonos intenzitású-e a szerző saját tudományos hozzájárulása, vagy bizonyos szakaszok inkább a szintetizáló ismertetés felé hajlanak? Elolvasás után az a benyomás alakult ki bennem, hogy a könyvnek nincs érdemben „gyengébb” része. Opponensként és saját magam munkáiból merítve az a tapasztalatom, hogy a nagy lélegzetű monográfiákban általában jelen van az a veszély, hogy a kiváló szerzői szintézis mellett egyes fejezetekben a leíró anyag dominanciája erősebb lesz, mint az önálló elméleti hozzáadott érték. Ez nem feltétlenül hiba, de egy MTA disszertáció esetén fontos megkérdezni, hogy a szerző szerint hol van a könyv „kemény magja”, vagyis mely tételek tekinthetők a szerző leginkább saját, eredeti állításainak. Javasolom, hogy a szerző ez(eke)t a nyilvános vitában világosan emelje ki.

V. Kérdések a szerzőhöz

1. Tekinti-e a szerző a nemzetközi adásvételt általános modellnek a kollíziós és anyagi jogi jogegységesítés viszonyának leírására, vagy kifejezetten egy történetileg kivételes, „sikeres” területként kezeli azt? Ha az előbbi, milyen alapon általánosíthatók a következtetései más szerződéstípusokra?

2. A soft law és a rules of law körében mi a szerző végső álláspontja a választhatóság és normativitás kérdésében? Inkább szerződéses inkorporációként, vagy a nemzetközi szerződési jog önálló, államfeletti rétegeként tekinti ezeket?

3. Milyen mércék alapján értékeli a szerző a kollíziós és az anyagi jogi jogegységesítés „eredményességét”? Létezik-e a mű mögött egy explicit kritériumrendszer, vagy a szerző tudatosan nyitva hagyja e fogalom többdimenziós értelmezését?

4. A fogyasztói szerződések és tömeges digitális ügyletek világában a szerző szerint a klasszikus nemzetközi magánjog kiegészítésre szorul, vagy strukturálisan elégtelen? A könyvben vizsgált modellek mennyiben használhatók ebben az új környezetben?

5. A szerző normatív alapállása szerint a jogegységesítés végső célja a különbségek felszámolása, vagy inkább a különbségek mellett biztosított kiszámíthatóság és koordináció? Másképpen fogalmazva: a pluralizmust vagy az integrációt tekinti-e alapértéknek?

VI. Összegző értékelés

Mindezeket mérlegelve megállapítható, hogy Király Miklós monográfiája a magyar jogtudományban kivételes vállalkozás. A mű témája fajsúlyos, a módszertani apparátus erős, a szerző széles forrásanyagot használ, és a legfontosabb kérdésben valódi tudományos újítást valósít meg. Tétélesen kijelenti, hogy *a kollíziós és az anyagi jogi jogegységesítés kapcsolatát nem alárendeltségi vagy helyettesítési viszonyban, hanem dinamikus kölcsönhatásként vizsgálja*. A könyv mind témáját, mind módszertanát tekintve különleges, és a magyar tudományos irodalomban hasonló munka – tudomásom szerint - eddig nem született.

Kritikai észrevételeim ugyanakkor jelzik, hogy a mű nem lezárt végállomás, hanem termékeny kutatási programot nyit meg. Különösen további tisztázást igényelhet az általánosíthatóság kérdése, a soft law normativitásának explicit elméleti megalapozása, az „eredményes jogegységesítés” mércéje, valamint a fogyasztói és digitális szerződésekre való kitekintés. Ezek azonban nem a mű doktori rangját gyengítő hiátusok, hanem inkább annak jelei, hogy a kötet valódi tudományos vitára alkalmas és arra készíti az olvasót, hogy maga is állást foglaljon a műben tárgyalt nemzetközi szerződési jog legfontosabb kérdéseiben.

Az MTA doktori eljárásának általános követelményei szerint a doktori cím annak adományozható, aki saját tudományterületét a fokozatszerzést megelőzően jelentős eredeti tudományos eredménnyel gyarapította, és kutatási eredményeit a betérjesztett doktori disszertációban foglalta össze. A IX. Osztály ügyrendje alapján a tudományos bizottság és az osztály külön is állást foglal arról, hogy a benyújtott doktori mű elbírálásra alkalmas-e, valamint hogy a kérelmező tudományos munkássága alapján a doktori cím adományozható-e. Álláspontom szerint Király Miklós műve – a rendelkezésemre álló nyilvános adatok alapján – mind a tudományos eredetiség, mind a szintézisképző erő, mind a nemzetközi és hazai jogtudomány számára nyújtott hozzáadott érték szempontjából megfelel ezeknek a követelményeknek.

VII. Formális záró álláspont

A fentiek alapján Király Miklós *Nemzetközi adásvétel és jogegységesítés. Kollíziós és anyagi jog – kölcsönhatás, verseny, együttélés* című doktori disszertációját megvitatásra alkalmasnak tartom, és a nyilvános vitára bocsátását támogatom. Egyúttal megállapítom, hogy a mű a jogtudomány területén jelentős, eredeti és magas színvonalú tudományos teljesítményt

képvisel, ezért – a nyilvános vitában adandó válaszok függvényében és az eljárás további szakaszainak sérelme nélkül – az MTA doktora cím odaítélésére alkalmasnak tartom.

Kelt: Szeged, 2026. április 14.

Opponens:

név: Hajdú József

tudományos fokozat: PhD, habil

intézményi affiliáció: SZTE ÁJTK

aláírás:

